

ПАСЛАВСЬКИЙ С. І.,
здобувач кафедри кримінального
процесу та криміналістики
факультету з підготовки фахівців
для підрозділів слідства
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.132.137

УГОДА ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ: БЕЗЗАСТЕРЕЖНЕ ВИЗНАННЯ ЧИ ОBOB'ЯЗОК ПРО СПІВПРАЦЮ?

У статті досліджено проблему подвійних стандартів угоди про визнання винуватості, доведено недоцільність поєднання обов'язку беззастережного визнання вини з обов'язком щодо співпраці, запропоновано внесення змін та доповнень до чинного законодавства.

Ключові слова: кримінальне провадження, угода про визнання винуватості, угода про співробітництво, беззастережне визнання, обов'язки щодо співпраці.

В статье исследована проблема двойных стандартов соглашения о признании виновности, доказана нецелесообразность сочетания обязанности безоговорочного признания вины с обязанностью относительно сотрудничества, предложено внесение изменений и дополнений в действующее законодательство.

Ключевые слова: уголовное производство, сделка о признании виновности, соглашение о сотрудничестве, безоговорочное признание, обязанности относительно сотрудничества.

In this clause the problem of double standards of plea bargain was investigated, inexpediency of combination of obligation of unconditional plea of guilty with obligation to cooperate was proven; amendments and additions to the existing legislation were suggested in this paper.

Key words: criminal proceedings, plea bargain, cooperation agreement, unconditional plea, obligations to cooperate.

Вступ. Імплементація зарубіжного досвіду правозастосування в законодавство України ніколи не залишається без уваги вітчизняної наукової спільноти. Не залишився без її уваги і Кримінальний процесуальний кодекс України [1] (далі – КПК), який був прийнятий 13 квітня 2012 року. Даний кодифікований акт увібрав в себе загальносвітові ідеї спрощення процесуальної форми, однією з яких стала угода про визнання винуватості. Нормативне закріплення даного інституту викликало жваву дискусію серед науковців та практиків, оскільки настала потреба в переосмисленні стереотипів системи правосуддя, які формувались в українській суспільній свідомості тривалий час. Відтак, з метою забезпечення ефективного застосування даної угоди поміж інших форм вирішення кримінально-правового конфлікту, потрібно проаналізувати її сутнісний зміст. Проблема полягає в окремих недоліках даної форми, оскільки обов'язок беззастережного визнання вини не повинен кореспондувати обов'язку щодо співпраці. Як показує

аналіз напрацювань і публікацій, дослідженнями угоди про визнання винуватості займалися такі українські науковці: В. Бояров, В. Верещак, М. Вільгушинський, Г. Власова, О. Добровольська, В. Долежан, В. Кравчук, А. Лапкін, А. Макаров, Є. Мирошніченко, Л. Нескороджена, Є. Повзик, І. Рогатюк, Г. Серeda, В. Теремецький, С. Туркота, Д. Філін та інші. Роботи названих авторів здебільшого присвячені обґрунтуванню доцільності введення даного кримінального процесуального інституту в систему національного законодавства; його перевагам над традиційними формами здійснення кримінального судочинства; ролі прокурора в процесі досягнення компромісу між приватними і публічними інтересами; удосконаленню процесуальної форми угоди про визнання винуватості; дослідженню процесуального статусу захисника як обов'язкового учасника вказаної угоди. Але невирішеною залишається проблема подвійних стандартів угоди про визнання винуватості, які законодавець передбачив у ч. 1 ст. 472 КПК.

Постановка завдання. Метою даної роботи є доведення необхідності внесення змін до чинного КПК, а також його доповнення окремим розділом, який би чітко врегулював домовленості між сторонами кримінального провадження щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою. Для досягнення поставленої мети необхідно проаналізувати зміст угоди про визнання винуватості; визначити мету угоди про визнання винуватості та угоди про співробітництво; аргументувати практичну необхідність виключення зі змісту угоди про визнання винуватості обов'язків підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою.

Результати дослідження. Поява в українському законодавстві раніше невідомого інституту, який, здебільшого, притаманний країнам англосаксонської системи права, стала реалізацією одного із завдань кримінального провадження, передбаченого чинним КПК. Мова йде про забезпечення швидкого розслідування і судового розгляду. В свою чергу, відмова від стандартного підходу до здійснення кримінального судочинства, який передбачав обов'язок суду встановити істину у справі, істотно зменшила вірогідність існування негативних ризиків під час здійснення кримінального провадження. Як пише Н. Подольний, відмова від істини як універсальної цінності обумовлена тим, що прагнення досягнути істини в рамках кримінального процесу не завжди забезпечувало її дійсне досягнення і часто оберталось негативними наслідками як для окремих людей, так і для суспільства в цілому. Прагнення досягнути істини за будь-яку ціну породило те, що визнання обвинуваченим своєї вини було визнано царицею доказів. Пошук істини як універсальне завдання для кримінального судочинства виявився неприйнятним, оскільки породжував практику фальсифікації доказів і «призначення» винних. В окремих випадках, коли віднайти істинного винуватця не було можливим, з кола вже відомих слідству та суду осіб шляхом фальсифікації доказів визначали винного [2, с. 49]. Тому з метою уникнення тиску на підозрюваного (обвинуваченого) та надання йому свободи у використанні своїх процесуальних прав, в чинне законодавство було впроваджено нову кримінальну процесуальну форму, якою стала угода про визнання винуватості.

Даний інститут регламентований главою 35 КПК та має назву «Кримінальне провадження на підставі угод». Згаданий порядок кримінального провадження визначає суб'єктів, між якими може бути укладено угоду, порядок її укладення, зміст та рішення суду на цій підставі. Відтак, щоб правильно зрозуміти особливості застосування даної процедури, потрібно проаналізувати її сутнісний зміст.

На нашу думку, семантичне значення слова «винуватість» в контексті угоди про визнання означає те, що особа, яка вчинила кримінально каране діяння, визнає свою вину у вчиненому, тобто визнає свою причетність до чогось негативного. З цього приводу О. Авраменко зазначає, що винуватість у вчиненні кримінального правопорушення слід пов'язувати з осудом, з тим, що особа підлягає кримінальній відповідальності за вчинене [3, с. 7]. Вважаємо, що нормативно закріплюючи назву даного різновиду угоди,

законодавець робив акцент саме на визнанні особою вини. Проте, на перший погляд, наша позиція може видатися трохи сумнівною, якщо звернути увагу на зміст угоди про визнання винуватості, регламентованій ч. 1 ст. 472 КПК. Серед іншого, в зазначеній угоді може бути передбачено обов'язки підозрюваного (обвинуваченого) щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою. Дані обов'язки повністю співвідносяться з обов'язками прокурора враховувати ступінь та характер сприяння підозрюваного (обвинуваченого) у проведенні кримінального провадження щодо інших осіб при вирішенні питання про укладення угоди про визнання винуватості. Таким чином, обов'язки стосовно співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, суперечать меті угоди про визнання винуватості. І хоча визначення поняття її мети в законі відсутнє, з цього приводу існують схожі за змістом думки в наукових публікаціях. Так, окремі вчені вважають, що основна мета угоди полягає в позбавленні кримінального судочинства формалізму і бюрократизації [4, с. 5], уникнення проведення громіздкого судового розслідування [5, с. 42], якнайшвидше залагодження конфлікту з метою процесуальної економії [6, с. 150], зменшення навантаження на систему здійснення правосуддя у кримінальних справах [7, с. 114]. Тобто головною складовою, що окреслює мету угоди про визнання винуватості вчені вважають досягнення ефекту процесуальної економії.

Варто зазначити, що відповідно до положень ч. 5 ст. 469 КПК укладення угоди про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. В такому випадку постає запитання: чи досягається процесуальна економія, в разі ініціювання укладення угоди (яка б мала передбачати обов'язки щодо співпраці) перед виходом суду до нарадчої кімнати? Відповідь на дане питання однозначно негативна.

Приводячи відповідні аргументи, звернемо увагу на таке. По-перше, на стадії судового провадження чинним КПК не передбачено процесуального механізму перевірки прокурором наданої обвинуваченим інформації щодо викриття інших осіб. Можна, звичайно, з метою перевірки зазначеної інформації провести низку слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Але що тоді залишається робити суду? Оголосити перерву на невизначений строк? Зупинити провадження у справі? По-друге, цілком реальною видається ситуація, коли обвинувачений очікує на настання сприятливого для нього моменту (наприклад, закінчення строку давності притягнення до кримінальної відповідальності) і тоді, з метою виграти час, вступає в переговори з прокурором. Але де в такому разі гарантії в прокурора, що обвинувачений не введе його в оману, умисно не обмовить інших осіб? А вже через деякий час інформація, на жаль, не підтвердиться. І що тоді? Прокурор за це не понесе жодної відповідальності, а для системи правосуддя від цього настануть негативні наслідки: не буде досягнутий ефект процесуальної економії, обвинувачений уникне кримінальної відповідальності. Та й для перевірки наданої обвинуваченим інформації будуть затрачені державні кошти, час, фізичні зусилля працівників правоохоронних органів. По-третє, не зовсім зрозумілим є те, в якій процесуальній формі має подаватися прокурору інформація щодо викриття інших осіб. Відповідь на це питання спробував дати ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ. Згідно з п. 2 інформаційного листа «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» № 223-1679/0/4-12 від 15.11.2012 року, якщо обвинувачений до проголошення ним останнього слова дійде згоди з прокурором щодо укладення угоди (її змісту), він може перед останнім словом або під час своєї промови заявити про це суду [8]. Однак словесно дійти згоди щодо її укладення не означає скріпити угоду підписами сторін, принаймні так впливає з вищевказаного контексту. На нашу думку, доцільно було б заявляти клопотання про готовність до співпраці. Але кому заявляти таке клопотання? Суду? Видається, що ні, оскільки суд не може бути учасником угоди про визнання винуватості.

Поряд з тим, на нашу думку, лише процесуальною економією мета цієї угоди не вичерпується. Пріоритетним є також визнання вини. Проте недоречно, на нашу думку, покладати на особу, яка визнає свою вину, ще й обов'язки щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, оскільки така співпраця суперечить самій суті визнання вини, коли особа не протиставляє себе правоохоронній системі, а навпаки, добровільно та щиросердечно визнає свою вину. До того ж, жодної вигоди, окрім як узгодженої міри покарання, яке не має виходити за межі загальних засад призначення покарання, особа не отримує.

Проте угода про визнання винуватості може і не передбачати обов'язків підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, зважаючи на застереження «якщо відповідні домовленості мали місце». Тобто законодавець передбачив, що угода може бути укладена і без відповідних домовленостей про співпрацю. Власне за таким критерієм М. Вільгушинський пропонує класифікувати угоди про визнання винуватості на два різновиди:

а) угода про визнання винуватості, яка містить обов'язок підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою;

б) угода про визнання винуватості, яка не містить обов'язку підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою [9, с. 101].

Запропонована класифікація розмежує різновиди угоди про визнання винуватості залежно від тих «істотних» умов, які сторони погодили в ході її укладення. Разом з тим, з метою досягнення чіткої правової визначеності та ефективного практичного застосування, обов'язок щодо співпраці доцільно було б виділити в окремий порядок кримінального провадження, який назвати «кримінальне провадження на підставі угоди про співробітництво». Більше того, ініціювання обвинуваченням укладення угоди про визнання винуватості (з обов'язками щодо співпраці) на стадії судового провадження, ніяк не забезпечить досягнення ефекту процесуальної економії та спрощення провадження в суді. Навпаки – призведе до збільшення навантаження на суд. Тому «угоду про співробітництво» може бути укладено виключно під час досудового розслідування: з моменту повідомлення особі про підозру до повідомлення підозрюваному про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування. Основна мета даної угоди, на відміну від залагодження конфлікту з метою процесуальної економії та зменшення навантаження на систему правосуддя, позитивна посткримінальна поведінка злочинця, стимулювання останнього до плідної співпраці з органом досудового розслідування на благо державним та суспільним інтересам. Вважаємо, що угода про співробітництво не ставить пріоритетним визнання вини, досягнення згоди в частині кваліфікації кримінально-караного діяння чи розміру та виду покарання. Значною мірою її суть полягає у взаємодії злочинця з органами досудового розслідування та носить характер активного співробітництва.

На думку Ю. Дьоміна, угода про визнання винуватості по суті є «угодою про співпрацю». Вчений пише, що дана угода має подвійне завдання: вирішуючи наперед питання про покарання за інкриміноване діяння, вона має розширити доказову базу того чи іншого звинувачення та обґрунтовано піддати кримінальному переслідуванню всіх винних осіб [10, с. 13]. Частково погоджуючись з позицією вказаного науковця, вважаємо, що узгодження розміру і виду покарання, як нам видається, не є доречним в ході співпраці підозрюваного (обвинуваченого) з прокурором, оскільки для останнього відкривається величезний простір для спекуляцій на цьому підґрунті. Цілком реальною видається ситуація, коли прокурор за викриття додаткового епізоду злочинної діяльності або ж іншого співучасника встановить «пільгу» – зменшення покарання на один рік позбавлення волі. Такий величезний обсяг дискреційних повноважень прокурора, ставить під сумнів його добросовісність під час домовленостей даного роду.

Вирішення даної проблеми вбачаємо в доповненні чинного Кримінального кодексу України (далі – КК) правовою нормою, котра б передбачала, що в разі укладення угоди про співробітництво строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті кримінального закону. Дане законодавче положення позбавило б сторін кримінального провадження на підставі угоди про співробітництво повноважень узгоджувати покарання, чим розвіяло б усілякі сумніви щодо можливих зловживань з боку державного обвинувача. Більше того, усвідомлення підозрюваним того факту, що покарання за вчинене не уникнути, змусить останнього до співпраці з органами досудового розслідування. Ось тоді дійсно буде досягнута ефективність у боротьбі з організованою злочинністю.

Прокурор, який здійснює нагляд за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва, уповноважений вирішувати питання про можливі межі співробітництва. Будучи добре ознайомленим з обставинами кримінального правопорушення, обсягом зібраних доказів, даними про особу підозрюваного, прокурор визначає обсяг інформації, яку може надати ця особа в інтересах слідства. При цьому дані, які він повідомив або може повідомити, не повинні бути отримані органами досудового розслідування до цього моменту з інших джерел. Крім того, під час співпраці за участю підозрюваного можуть бути проведені слідчі й інші процесуальні дії [10, с. 13], в результаті яких буде встановлено весь склад злочинної групи. Співробітництво правопорушника з органом досудового розслідування істотно полегшить процес встановлення, насамперед, організаторів злочину, дозволить з'ясувати стратегію злочинної діяльності групи. Адже, зазвичай, організатор безпосередньої участі в реалізації злочинного плану не приймає, відповідно, не залишає матеріальних слідів на місці злочину.

Таким чином, основна мета угоди про визнання винуватості – спрощення досудового розслідування і судового провадження, тобто максимальне досягнення ефекту процесуальної економії та беззастережне, маєтсья на увазі таке, що не може стосуватись лише частини обвинувачення чи окремого факту, визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї вини. Натомість мета угоди про співробітництво – підвищення ефективності боротьби з різноманітними формами не тільки організованої, але і з будь-якими іншими формами і видами групової злочинності, тобто основна її складова – розкриття нових злочинів.

Зважаючи на викладене, пропонуємо на законодавчому рівні:

- внести зміни до ч. 1 ст. 472 КПК, якими виключити зі змісту угоди про визнання винуватості обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою;
- внести зміни до ч. 1 ст. 470 КПК, якими виключити з переліку обставин, що враховуються прокурором при укладенні угоди про визнання винуватості обов'язку враховувати ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо інших осіб;
- доповнити розділ VI КПК главою 35-1 під назвою: «Кримінальне провадження на підставі угоди про співробітництво», якою передбачити підстави, умови і порядок ініціювання та укладення вказаної угоди з моменту повідомлення особі про підозру до повідомлення підозрюваному про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування;
- доповнити ст. 69-1 КК частиною другою, в якій передбачити, що у разі укладення угоди про співробітництво строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті кримінального закону.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, враховуючи актуальність досліджуваної проблеми можна з впевненістю сказати, що процесуальна форма інституту угоди про

визнання винуватості потребує удосконалення. З метою оптимізації роботи правоохоронних органів під час розслідування суспільно-небезпечних діянь, насамперед, вбачається необхідним виокремити домовленості між сторонами кримінального провадження щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, в окремий процесуальний інститут під назвою «Кримінальне провадження на підставі угоди про співробітництво». Чітка регламентація підстав і умов співробітництва на стадії судового розслідування, узгодження даного інституту з нормами матеріального права забезпечить максимальний ефект у виявленні та розслідуванні нових злочинів.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року № 4651-VI / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Подольный Н. Фантомы уголовного судопроизводства / Н. Подольный // Российская юстиция. – 2004. – № 4. – С. 49–50.
3. Авраменко О.В. Ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні / О.В. Авраменко // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (19–20 вересня 2013 р.). – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 544 с.
4. Серета Г. Особливості угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні / Г. Серета // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 5–9.
5. Верещак В.М. Судовий компроміс у кримінальному судочинстві / В.М. Верещак // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 1. – С. 41–44.
6. Бояров В.І. Скорочена процедура судового слідства та угода про визнання вини: проблемні питання нового Кримінального процесуального кодексу України / В.І. Бояров // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – № 4. – С. 150–154.
7. Теремецький В.І. Угода про визнання вини у новому Кримінальному процесуальному кодексі України / В.І. Теремецький, Г.В. Соловей // Юридична наука. – 2012. – № 7. – С. 111–115.
8. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод / Лист ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.11.2012 № 223-1679/0/4-12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v1679740-12>.
9. Вільгушинський М.Й. Погоджувальне правосуддя у кримінальній юстиції України: актуальні проблеми впровадження та застосування / М.Й. Вільгушинський, М.В. Сіроткіна // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – № 6. – С. 97–112.
10. Дьомін Ю. Інститут угод у кримінальному провадженні: важливі аспекти правозастосування / Ю. Дьомін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 4. – С. 11–19.

